

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/4 2022 s. 1437-1451, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

MİTHAT CEMAL KUNTAY'IN ÜÇ İSTANBUL ROMANINDA ÜÇ DEVİR, ÜÇ KONAK, ÜÇ TOPLANTI*

Ali YILDIZ**

Serpil DEMİRKAYA***

Geliş Tarihi: Ağustos, 2022

Kabul Tarihi: Kasım, 2022

Öz

Günlük hayatta insanlar eğlence, kutlama, tartışma, bilgi alışverişi, karar alma gibi amaçlarla toplantılar düzenlemektedir. Gerçek hayatın bir yansıması olan edebî eserlerde de kişilerin farklı amaçlarla, farklı toplantı türlerinde bir araya geldikleri gözlemlenir. Bu çalışmada, modern anlatı türlerinden olan romanlarda toplantının ne tür işlevleri olduğu sorusuna Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanındaki üç önemli toplantı incelenerek cevap aranacaktır. II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemleri'nin anlatıldığı bu romanda toplumun farklı kesimlerinden kimseler, dönemin güç sahibi kişilerinin konaklarında toplanarak yaşadıkları dönemin güncel konularını tartışmaktadır. Sosyolojik bakımdan böylesine zengin malzemeler içermesi nedeniyle romandaki toplantılar; ayrıca dönemin eleştirilen özellikleri, mekân ve kişiler bakımından değerlendirilecektir. Son olarak ise romandaki toplantılar Rus edebiyat kuramcısı Mikhail Bakhtin'in "karnavallaşma" kuramına göre ele alınarak toplantılardaki karnavalesk unsurlar belirlenecektir.

Anahtar Sözcükler: Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, toplantı, konak, karnavallaşma.

THREE ERAS, THREE MANSIONS, THREE MEETINGS IN MİTHAT CEMAL KUNTAY'S ÜÇ İSTANBUL NOVEL

Abstract

In daily life, people organise meetings for purposes such as entertainment, celebration, discussion, exchange of information and decision-making. In literary works, which are a reflection of real life, it is observed that people come together for different purposes and in different types of meetings. In this study, the question of what kind of functions the meeting has in novels, one of the modern narrative genres, will be answered by analysing three important meetings in Mithat Cemal Kuntay's novel *Üç İstanbul*. In this novel, in which the Abdülhamit II, Constitutional Monarchy and Armistice periods are described, people from different segments of society gather in the mansions of the powerful people of the period and discuss the current issues of the period they live in. Since the novel contains such rich sociological material, the meetings in the novel will also be evaluated in terms of the criticised features

* Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesinde Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIZ'ın danışmanlığında Serpil DEMİRKAYA tarafından yazılmakta olan "Türk Romanında Toplantı" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, a.yildiz@msn.com

*** Doktora Öğrencisi, Millî Eğitim Bakanlığı, serpildemirkaya@gmail.com

of the period, the place and the people. Finally, the meetings in the novel will be analysed according to Russian literary theorist Mikhail Bakhtin's "carnivalisation" theory and the carnivalesque elements in the meetings will be determined.

Keywords: Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, meeting, mansion, carnivalization.

Giriş

Mithat Cemal Kuntay (1885-1956), Mehmet Âkif'le ortaklaşa yazdıkları "Acem Şâhına" ve tek başına yazdığı "Elhamra" şiirleri ile şöhrete kavuşmuş (Aklın, 2000, s. 9); daha sonra tiyatro, biyografi, antoloji, roman gibi çok farklı alanlarda eser vermiştir. Yazarın tek romanı 1938 yılında yayımlanan *Üç İstanbul*'dur. Romanda; II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi İstanbul'u Adnan isimli başkahramanının gözünden anlatılır. "Eserde, bir kişinin çevresinde kümelenmiş olaylar ve türlü tipler yoluyla üç devrin toplumsal yapısı çizilmek istenmiş, imparatorluğun bu çöküş yıllarında toplumun, özellikle üst kat insanların korkunç ahlâk bozukluğu gösterilmeye çalışılmıştır" (Naci, 2016, s. 620).

Üç İstanbul romanında incelenecek olan üç toplantıdan ilki II. Abdülhamit Devri'nde Hidayet'in konağında, ikincisi Meşrutiyet Dönemi'nde Adnan'ın konağında, üçüncüsü de Mütareke Dönemi'nde Naşit'in konağında geçmektedir. Toplantılar farklı zamanlarda, farklı mekânlarda ancak kahir ekseriyeti aynı kişilerin katılımıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle yazar, ilk toplantıya yaklaşık elli sayfa ayırırken Adnan'ın konağındaki toplantıya altı, Naşit'in konağındaki son toplantıya ise beş sayfa ayırmıştır.

Birkaç farklı anlam içermekle birlikte çalışmamıza konu olan anlamıyla toplantı kelimesi "[b]irden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesi, içtima" (TDK, 1998, s. 2235) olarak tanımlanır. Günlük hayatta eğlence, kutlama, yas, bilgi verme, bilgi alma, tartışma gibi amaçlarla düzenlenen toplantılar gerçek hayatın bir yansıması olan romanlarda da belli amaçlarla yapılmakta ve pek çok işlev üstlenmektedir.

Romanlarda yer alan toplantılar genel hatlarıyla şu işlevleri üstlenmektedir: Roman kahramanlarını topluca okuyucuya tanıtmak, farklı veya zıt görüşlere sahip kahramanları bir araya getirerek onları tartıştırmak, yazarın sözcüsü durumunda olan kahramanlara görüşlerini açıklaması için ortam sunmak, kahramanların tanışmasına vesile olmak, kahramanların topluca olayların iç yüzünü öğrenmesini sağlamak.

Üç İstanbul romanında yer alan toplantılar detaylı olarak incelendiğinde bu toplantılarda karnaval eğlencelerini çağrıştıran bazı unsurlar görülmüştür. Bu unsurların yorumlanması noktasında Bakhtin'in karnaval kuramı uygun bir anahtar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın son kısmında *Üç İstanbul* romanında yer alan toplantılar karnavallaşma kavramı üzerinden de yorumlanmaya çalışılacaktır.

Mikhail Bakhtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları* adlı eserinde edebiyatın karnavallaşması konusunu ele alır. Antik ve Orta Çağ kültüründe görülen bir eğlence tarzı olan karnaval unsurlarının edebî türlere nasıl yansıdığından bahseder. Bakhtin, karnaval unsurlarından etkilenen edebiyatı, karnavallaşmış edebiyat olarak kabul eder. Yarı ciddi-yarı komiğin alanında yer alan Sokratik diyalog, Menippea gibi türlerin karnavallaşmış edebiyatın ilk örnekleri olduğunu belirtir. Edebiyat eleştirisi çalışmalarında önemli bir yere sahip karnaval kavramını şu şekilde açıklar:

Karnaval, sahneye çıkılmaksızın ve icracılarla izleyiciler arasında bir ayırım yapılmaksızın gerçekleşen bir törendir. Karnavalda herkes etkin bir katılımcıdır, karnaval edimine herkes katılır. Karnaval izlenmez, hatta daha doğru bir dille icra bile edilmez; katılımcıları karnavalın içinde yaşarlar, karnavalın yasaları yürürlükte olduğu sürece bu yasalara göre yaşarlar; yani, karnavalesk bir yaşam sürerler. Karnavalesk yaşam alışıldık seyrinden çıkmış bir yaşam olduğu için de bir ölçüde “ters yüz edilmiş bir yaşam”dır[.] (...) (s. 238).

Bakhtin, heterojen ve birbiriyle bağdaşmaz öğeler gibi görünen unsurların çarpıcı bir bileşimi olan karnavallar hakkında pek çok bilgi verir. Bu bilgilerden yola çıkılarak karnavalların özellikleri hakkında kısaca şunlar söylenebilir:

Karnaval boyunca yasalar, yasaklar ve kısıtlamalar askıya alınır. Günlük hayatta hiyerarşik engellerle birbirinden ayrılan insanlar karnaval meydanında özgür ve samimi bir temas hâlinde bulunur. İnsanlar arasındaki bu içli dışlı, teklifsiz temas karnavalesk dünyanın çok önemli boyutudur (Bakhtin, 2001, s. 238).

Karnaval sırasında kişiler, toplumsal zümre, tabaka, yaş, mülk gibi onu hiyerarşik olarak kısıtlayan tüm unsurlardan soyutlandığı için karnavalesk olmayan yaşamdan bakıldığında bu kişilerin sözleri, davranışları tuhaf ve yakışsız görünmektedir (Bakhtin, 2001, s. 238-239).

Karnavallarda karnavalesk mėsalliances (uygunsuz birleşmeler) görülür. Yani hiyerarşik bir dünya görüşüyle birbirleri arasına mesafe konulmuş olan her şey, karnaval ortamında bir araya getirilir: kutsal cismani olanla, yüce aşağı olanla, önemli önemsizle, bilgelik aptallıkla (Bakhtin, 2001, s. 239).

Karnaval sırasında karnavalesk küfürler, karnavalesk küçük düşürme ve yeryüzüne indirme sistemi, yeryüzü ve bedenün üretken gücüyle bağlantılı karnavalesk müstehcenlikler, kutsal metinlere ve deyişlere ilişkin karnavalesk parodiler şeklinde tezahür eden saygısızlık (profanation) görülür (Bakhtin, 2001, s. 239).

Bakhtin karnavallarda tahta çıkarma/tahttan indirme ritüeli, kılık değiştirme gibi aksesuar ritüelleri, karnavalesk gizleştirmeler, kansız karnaval savaşları, söz agon’ları, söz düellolarını, armağan alıp vermeler gibi eylemler bulunduğundan bahseder. Ancak bunlardan sadece tahta çıkarma/tahttan indirme ritüelinden ayrıntılı olarak bahseder ve bu ritüelin edebî-sanatsal düşünme biçimi üzerinde son derece büyük ve önemli bir etki sahibi olduğunu belirtir (Bakhtin, 2001, s. 240-242).

Karnaval edimlerinden sonra Bakhtin, karnaval imgelerinden bahseder ve imgeler hakkında şunları vurgular: “Tüm karnaval imgeleri ikicidir; kendilerinde değişim ve krizin her iki kutbunu da birleştirirler: doğum ve ölüm (hamile ölüm imgesi), hayır duası ve beddua (ölüm ve yeniden doğumu eşanlı olarak dileyen kutsayıcı karnaval bedduaları), övgü ve yergi, gençlik ve yaşlılık (...)” (Bakhtin, 2001, s. 242).

Bakhtin ayrıca karnaval gülmesinden, gülmeyle bağlantılı olarak parodiden ve onun karnavalda farklı biçim ve ölçülerde çok yaygın olarak kullanıldığından bahseder. Karnaval gülmesi her zaman daha yüksek bir şeye yönelir. Tanrılar, en yüce dünyevi otorite küçük düşürülüp kendilerini yenilemeye zorlanmak üzere alaya alınır. “Ritüel gülmesinde istihza eğlenceyle kaynaşır.” (Bakhtin, 2001, s. 243-244).

Bakhtin karnavallaşmış edebiyatta birbirinin parodileşmiş çiftleri olan kahramanların oldukça yaygın bir olgu olduğunu dile getirir ve Dostoyevski'nin romanlarından verdiği örneklerle bu kavramı açıklar:

Dostoyevski'nin romanlarının önde gelen kahramanlarının neredeyse hepsinin, kendisini çeşitli şekillerde parodileştiren muhtelif çiftleri (benzerleri) vardır: Sözelimi, Raskolnikov için Svidrigailov, Luzhin ve Lebeziatnikov vardır; Stavrogin için Peter Verkhovensky, Shatov ve Kirillov vardır; Ivan Karamazov için Smerdyakov, Şeytan ve Rakitin bulunmaktadır (Bakhtin, 2001, s. 245).

1. II. Abdülhamit Dönemi - Hidayet'in Konağındaki Toplantı

*Üç İstanbul*¹ romanında ele alınacak ilk toplantı, II. Abdülhamit Dönemi'nin önemli devlet adamlarından biri olan Hidayet'in konağındaki iftar yemeğidir. Bu yemek, romanda en ayrıntılı şekilde anlatılan toplantıdır. Yemeğe ev sahipliği yapan Hidayet, devlet adamı olmasına rağmen sürekli devlete küfreden, Saray'a yazdığı jurnalleri layiha diyerek adlandıran, muhalif kimseleri konağında misafir etmeyi seven bir kişidir.

Konağında sürekli toplantılar düzenleyen Hidayet, düzenlediği iftar yemeğine de her zaman olduğu gibi toplumun farklı kesimlerden, farklı dünya görüşlerine sahip kişileri davet etmiştir. Ayrıca davetlilerden Burhan, Müstantik Behçet'i; Tapu Müdürü Senih Efendi, komşusu Sakallı Vasfi'yi ve romanın başkahramanı Adnan ise Hukuk Mektebinden arkadaşı olan Moiz'i, Hidayet'e takdim etmek üzere konağa götürmektedir.

Hidayet'in evindeki toplantının anlatımı, iftar yemeğine davetli misafirlerin konağa doğru yola çıkmaları ile başlar ve sahura kadar devam eder. Yaklaşık elli sayfa süren toplantının anlatımına Mithat Cemal Kuntay dört bölüm ayırmıştır. Konukların konağa gidişi “Kazasker Konağı”, “Üç Şapka”, “Bunlar da Hidayet'in Konağına Gidiyor”, bölümlerinde; yemek ise “Hidayet'in Konağı” bölümünde anlatılmıştır.

Yazar, yemeğe katılan tüm misafirleri sofrada aynı anda tanıtarak okuyucuyu sıkmamak için kahramanların tanıtımına yolda başlar. Ayrıca Hidayet'in, konağındaki her toplantıda konuşmayı âdet edindiği çeşitli mevzular vardır. Bunların neler olduğu Hariciye Mümeyyizi Burhan'ın konağa geliş sırasındaki konuşmalarından öğrenilir. Burhan ilk kez konağa gelen arkadaşı Müstantik Behçet'e Hidayet'in bu akşam konuşacağı mevzuları birkaç cümleyle özetler:

Lakırdıya 'ben hükümet olsam' diye başlayacak; 'Muasır medeniyetler'de duracak; 'müsbet ilimler'le bitirecek. Mithat Paşa'nın Kanun-ı Esâsi'siyle eğlenecek: 'Hafız Şefik Efendi'nin kitabı!' diyecek. Onu, o yazmamışım. Ömer'in deve ve köle hikâyesini her akşam anlatır. Bu akşam da anlatacak ve 'Ömer, tam benim meşrebime göre yaratılmış, adamdı' diyecek. Fransa inkılâbından bir satır bilir. Bu bir satır malumatı yine tekrarlayacak ve Danton'un lakırdısını hatırlatacak: 'Kesik kafamı millete gösterin; bu kelle bu şerefe layıktır!' Ve bunu söylerken fesini çıkarıp sallayacak. Cuma selamlığındaki Hünkâr yaverleri için 'Papanın Vatikan ordusu' der, yine diyecek; hayır, Fransızcasını söyleyecek: "Armée du Pape!" (s. 73).

Mithat Cemal, misafirlerin yemek salonunda on üç kişi olduklarını, Hidayet'in bu sayıdan korktuğunu ve bu nedenle eski Cön Türk Süleyman'ı yemek masasına yakın başka bir masaya oturttuğunu söylese de yemeğe katılmak için konağa gelen kişileri saydığımızda konuk

¹ Bu çalışmada, *Üç İstanbul* romanına yapılan tüm göndermeler için şu baskıdan istifade edilmiştir: Kuntay, M. C. (2012). *Üç İstanbul*. 14. bs. İstanbul: Oğlak Yayınları.

sayısının on sekiz olduğunu görürüz: Cön Türk Süleyman, Habibullah Efendi, Adnan, Avukat Tevfik Hoca, Antikacı Boşnak Sadık, Sahaf Arif Hoca, Fransızca Muallimi Kadri, Ataşenaval Naşit, Sefaret Müsteşarı Nail, Hidayet'in hususi kâtibi Sacit, Hariciye Mümeyyizi Burhan, eski Sivas Valisi Hacı Hulûsi Paşa, Tapu Müdürü Senih Efendi, Moiz, Âmedi Hulefası'ndan Ratip, Dahiliye Şifre Mümeyyizi Sait, Müstantik Behçet, Sakallı Vasfi. Ayrıca yemekten sonra Doktor Haldun da konağa gelerek sohbeteye iştirak eder.

Toplantı, “İstibdat Dönemi” olarak adlandırılan özgürlüklerin kısıtlandığı II. Abdülhamit zamanında geçmektedir. Bu dönemde basına sansür uygulanmakta, hafiyeler insanları sürekli gözetim altında tutmakta, insanlar bazı kimselerin verdiği asıllı asılsız jurnallerle sürgüne gönderilmektedir.

Hidayet'in konağındaki iftar yemeğinde ilk tartışma, Sefaret Müsteşarı Nail tarafından ortaya atılan “Sultan Abdülhamit olmasaydı Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu’nu çoktan taksim ederdi.” iddiası üzerine başlar. Adnan, artık dünya üzerinde Osmanlı İmparatorluğu’nun varlığından söz edilemeyeceğini şu sözlerle dile getirir:

Memleketin zaten neresi benim? Ereğli’de kömür Fransız! Haydarpaşa’da demir Alman! Yalnız Yemen’de dökülen kan Türk! Üstünde ölüp altında gömülecek kadar bir toprak; bu mu memleket? Elçi tercümanlarının çiğnedikleri leşe siz Osmanlı İmparatorluğu mu diyorsunuz?” (s. 88).

Ülkenin sorunlarının yabancı devlet adamları ile görüşülmesi, Abdülhamit'in korkak olması gibi konularda Adnan hiç çekinmeden eleştirilerini sürdürür. Onun eleştirileri karşısında insanlar farklı tavırlar takınırlar. Fransızca Muallimi Kadri ve Ataşenaval Naşit eleştirileri alaycı bir tutumla dinlerken Tapu Müdürü Senih Efendi, Sahaf Arif Hoca, Antikacı Sadık, Hacı Hulûsi Paşa, Âmedi Hulefası'ndan Ratip, Dâhiliye Şifre Mümeyyizi Sait ve Avukat Tevfik Hoca'nın başları yemek tabaklarına eğilmiştir.

Adnan'ın ardından Moiz konuşmaya başlar ve Avrupa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu neden paylaşmadığını etkili bir dille açıklar. Onlar konuşurken Hidayet, evinde yüksek sesle memleket meseleleri konuşulduğu için mutludur. İlk kez konağa gelen Habibullah Efendi ise Hidayet'in evindeki özgür ortam karşısında şaşkındır. Kendisinin Amerika’da bile Abdülhamit’e bu kadar sövemediğini düşünür.

Toplantıda ayrıca Masonluk, ünlü masonlar, Padişah'ın Buhari'yi yakması, Fatih'in İstanbul'u alması gibi konular konuşulur. Hidayet ve Doktor Haldun din konusunda inkârcı bir tavır takınır. Ayrıca Sultan Fatih'ten bahseden Doktor Haldun'a Hidayet'in şu sözleri söylediği duyulur: “Perikles asrında Atinalı, Marcus Aurelius ahdinde Romalı, On Dördüncü Louis devrinde Fransız olmak isterdim; Sultan Süleyman zamanında da Osmanlı” (s. 111). Adnan ayağa kalkarak onun bu sözlerine “Ben taş devrinde Türk, tunç devrinde Türk, altın devrinde Türk olmak isterdim. Bütün hilkat devirlerinde Türk, devirsiz hayatlarda Türk, hayatsız devirlerde Türk!.. Türk doğmak, Türk ölmek! Türk, Türk, Türk!...” (s. 111) cümleleriyle milliyetçi bir karşılık verir.

Hidayet, Adnan vasıtasıyla romanın az sayıdaki olumlu karakterlerinden olan Şair Raif ile Dağıstanlı Hoca'yı da konağındaki iftar yemeğine davet eder ancak ikisi de bu davete icabet etmez. “Hâlbuki Hidayet'in konağı bu iki adamın namusuna muhtaçtı: Söylenmiş kadınların temiz ailelerle görüşmek istemesi gibi.” (s. 85- 86). Bu nedenle Hidayet, Adnan'ın evinin

kapısında karşılaştığında bile onu görmezden gelen Şair Mehmet Raif'i ısrarla evine davet etmektedir.

Toplantının mekânı olan Hidayet'in Çağaloğlu'ndaki konağı, Doğu ve Batı medeniyetine ait antika eşyalarla doludur. Konaktaki eşyalar belli bir kompozisyon oluşturacak şekilde bir araya getirilememiştir. Doğu ve Batı medeniyetini yansıtan bir kolaj gibidir. Konak evden ziyade müze havası taşımaktadır. Eşyaların bu karmakarışık istifi okuyucuya Hidayet'in düşünce dünyasındaki karışıklığı da yansıtmaktadır. Hidayet konuşurken de hiçbir zaman kendi düşüncesinin ürünü cümleler kullanamaz. Onun konuşmaları Doğu ve Batı edebiyatının çeşitli eserlerinden ezberlenmiş cümlelerden oluşur.

Konakta bulunan antika eşyalar toplantının en önemli mevzularından biridir. Hidayet konağına ilk kez gelen Habibullah Efendi'ye antikalarından bahsetmek istediğinden uşaklara diğer konukları, top patlayana kadar Louis-Quinze salonda tutmalarını, Habibullah Efendi'yi ise Cön Türk Süleyman ve kendisinin bulunduğu salona almamalarını tembihler. Çünkü bu esnada Süleyman, Hidayet'in konağında görevi olduğu üzere Habibullah Efendi'ye antika eşyaları tanıtacaktır. Habibullah Efendi konakta tartışılan konuları duyunca ne kadar şaşırıysa evdeki eşyaları görünce de o kadar şaşırır.

2. Meşrutiyet Dönemi - Adnan'ın Konağındaki Toplantı

Adnan, Selanik'te avukatlık yapan Moiz'in vasıtasıyla İttihat ve Terakki'nin İstanbul'daki işlerini yürütmeye başlar. Cemiyet tarafından Adnan'a gönderilen mektup ele geçirilince Adnan önce hapse atılır, daha sonra da Trablusgarp'a sürülür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Adnan Trablusgarp'taki sürgünden döner ve avukatlık yapmaya başlar. İttihat ve Terakki mensuplarıyla yakın ilişkiler içinde olduğundan kısa zamanda zengin olur. Bu çalışmada ele alınacak ikinci toplantı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkiler içinde olduğu için döneminin önemli adamlarından biri hâline gelen Adnan'ın Nişantaşı'ndaki konağında gerçekleşir:

Vaktiyle Hidayet'e gidenler, şimdi Adnan'a geliyorlar. Fakat Adnan'ın salonunda yeni adamlar da var: Memlekete ziyafetlerde acıyan bir nevi gençler. Ve bunların bir nevi namusları var: Bunlar Talat ve Cemal Paşa'nın bulunmadığı yerlerde cemiyete muhalif!.. Adnan'ın salonu sahne... Bu aktörler, bu sahnede edebiyat oynuyorlar, ilim ve fen oynuyorlar, politika oynuyorlar. "Bir taksim üç" İttihat ve Terakki olan Adnan bile salonunda bu gençlerle el ele muhalefet oynuyor. Adnan bu gençlerin önünde, memlekete acıdikça serveti namuslu oluyor. Bazan İttihat ve Terakki'yi ikiye bölüyor, temiz tarafında durarak kirli kısmına sövüyor. Bazı kendisini ikiye ayırıyordu, gündüz Merkez-i Umumi'de Cemiyet'in cinayetlerine karar veriyor, gece bu gençlerin yanında o cinayetleri havsalası almıyor (s. 469).

Nasıl Hidayet, II. Abdülhamit'in ricalinden bir kimse olmasına rağmen akşamları evinde toplanan kimselerle onu acımasızca eleştiriyorsa Adnan da evinde toplanan gençlerle tüm servetini borçlu olduğu İttihat ve Terakki'ye muhalefet etmektedir. Romandan alınan yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere yazar önce Adnan'ın konağındaki toplantılardan genel olarak bahseder, sonra Dağıstanlı Hoca'nın geldiği toplantıyı daha ayrıntılı olarak anlatır. Romanda toplantının anlatıldığı bölüm "Sarıkamış" başlığını taşımaktadır.

Eski Ataşenaval Naşit, Doktor Haldun, Müstantik Behçet, Hariciye Mümeyyizi Burhan gibi bir zamanlar Hidayet'in konağında bir araya gelen kişiler şimdi Adnan'ın evinde toplanmışlardır. Üstelik bu seferki toplantıda Hidayet'in o kadar isteyip de konağına getirtmeyi başaramadığı Dağıstanlı Hoca da vardır. Ancak Adnan, Hoca'yı görünce memnun olmaz çünkü

Harb-i Umumi'den beri evine gelenler borç para istemeye geldiğinden misafirden korkmaya başlamıştır. Dağıstanlı Hoca'nın durgun bir şekilde salona girdiğini görünce onun da para istemeye geldiğini zanneder. O esnada elmaslar hakkında bir konferans vermekte olan Naşit'in konuşmasının çabuk bitmesinden korkarak Vekilharç Süleyman'a işaret eder ve o da Dağıstanlı Hoca'nın para istemesine engel olmak için eski kalemtıraşlar hakkında bir konferans vermeye hazırlanır.

Naşit konuşurken Dağıstanlı Hoca “Ahval-i hâzıra...” diyerek söze başlamaya çalışır, Adnan ve Naşit birbirine bakarlar. “Hâlbuki Dağıstanlı Hoca ‘ahval-i hâzıra...’yı ‘çok vahim!’ diye bitirecekti. ‘Memleket batıyor’ demek için Adnan’a gelmişti. Fakat Şair Raif ona, ‘Gitme Hoca! Adnan’ı bulamazsın. O 10 Temmuz’da öldü!’ demiş, dinletememişti” (s. 471).

Dağıstanlı Hoca, Adnan'ın kendisine eskiden olduğu gibi “Hocam” diye değil de “Efendi Hazretleri” diye hitap etmesine çok bozulur ve “Yanlışı gelmişim!” (s. 472) diyerek gitmeye hazırlanır. Fakat Adnan onu zorla yanına oturtur. O sırada salona Sarıkamış'tan yeni dönen Binbaşı Ö... L... Bey gelir.

Binbaşı Ö... L... Bey, salonda bulunan konuklara o dönemin en önemli olayı olan Sarıkamış Muharebesi hakkında bilgi verir. Otuz iki bin kişilik Dokuzuncu Kolordu'dan geriye sadece iki yüz kırk yedi kişi kalmış, onlar da dört gün direndikten sonra şehit olmuştur. Ancak Binbaşı, oğlu Sarıkamış'ta asker olan Dağıstanlı Hoca'nın yüzüne bakınca susar ve geriye kalan askerlerin şehit olduğunu söyleyemez. Adnan, hiç sevmediği Enver Paşa'nın ne yaptığını misafirlerinin öğrenmesi için haberi yokmuş gibi ona Enver Paşa'yı sorar. Binbaşı, Enver Paşa'nın kaçtığını söyler. Bu kaçışın ayrıntılarını misafirlere Naşit anlatır. Ona da gizli diyerek Adnan anlatmıştır. Bu esnada bir zamanlar “Abdülhamit'in kanı ile abdest alsa, oğlunun cenaze namazını kılmaya razı” (s. 52) olacağını söyleyen Dağıstanlı Hoca ise tek oğlunun şehit olup olmadığını düşünerek dalgın bir şekilde oturmaktadır.

Adnan'ın evindeki toplantıda Sarıkamış Muharebesi'nden ve Enver Paşa'nın felaket haberinden önce İstanbul'a yetişmek için cepheden kaçmasından bahsedilir. Ayrıca Naşit elmaslar hakkında bir konferans verir. Belçika kralının, İngiltere kraliçesinin elmalarından övgüyle bahsetmekte, bunlar kendisine aitmiş gibi mağrur olmaktadır. Diğer toplantılarda Batı kültüründen aşırı bir hayranlıkla bahseden Doktor Haldun'un rolünü, Adnan'ın konağındaki toplantıda Naşit üstlenmiştir. Bu nedenle Haldun konuşmaya pek fırsat bulamaz.

Adnan daha önceden eleştirdiği Hidayet'ten eğitim olarak çok daha üstündür, ayrıca onun gibi doğma büyüme zengin değildir. Muhacir olarak geldiği İstanbul'da annesi ile köhne bir evde yaşamış, birçok maddi zorluk çekmiş, İttihat ve Terakki taraftarı olduğu için Trablusgarp'a sürgün edilmiştir. Yani hem ekonomik hem siyasi olarak pek çok zorluğu bizzat tecrübe etmiştir. Ancak Hidayet'in konumuna geldiğinde ondan farklı davranmaz. “Adnan'ın yüzeyde kalan vatanseverliği, Abdülhamit'e düşmanlığıyla yücelen kişiliği ve bıraktığı olumlu izlenim roman ilerledikçe tek tek elinden alınır” (Arslan, 2016, s. 21). O şimdi sadece kendi servetini artırmakla meşguldür. İçinden geldiği halkın sorunlarını çözmek için hiçbir teşebbüste bulunduğu görülmez. Bir zamanlar Hidayet'in konağında misafir olarak seyrettiği oyunun şimdi başrolünde kendisi vardır. Hidayet'in konağındaki figüran oyuncular ise performanslarını şimdi onun konağında icra etmektedirler.

Adnan'ın evindeki toplantıda onun konağı ve eşyaları konusunda hemen hemen hiçbir bilgi verilmez. Adnan, Hidayet'in ölümünden sonra onun konağındaki Şark odasının eşyalarını

almak istemiş ancak kendisinden önce başkası aldığı için alamamıştır. Kendisini Hidayet'in kötü bir taklidi hâline getiren Adnan, istese de konağını çok fazla onun konağına benzetemez.

Sonraki zamanlarda Adnan Moiz'in evine gittiğinde Şark odasının onun tarafından alındığını anlar. Her ne kadar kıskansa da Moiz'in karısı Raşel'in, Şark odasının eşyalarını Hidayet'in konağında olduğundan çok daha güzel bir şekilde düzenlediğini kabul eder. Hidayet'in evinde sağlanamayan Doğu ile Batı sentezi Moiz'in evinde Raşel tarafından sağlanmıştır:

Eşya hep aynı eşya idi; renk renk gülaptanlar, famille de rose'lar, blue-blanc'lar, sang de boeuf'ler... Kundakta boğulmuş şehzadelerin türbelerine benzeyen yeşil Edirne sandıkları... Kehribar çubuk başlıkları... Üstünde Üçüncü Selim'in Suzidil peşrevini bestelediği Zillüssultan seccadeleri... Hattat Mahmut Celalettin'in en kuvvetli yaşında yazdığı çifte Hilyeler...

Fakat eşya burada ayakta durmuyorlardı. Bütün antikalar gizlenerek, kaybolarak, birbirlerinin devamında silinerek, âşık gözlere yavaş yavaş teslim olarak odayı döşüyorlardı. İşte Sevailerin sırmalı bulutlarında, Hint kumaşlarının kat kat gecelerinde kaybolan Acem kâseleri!.. İşte ancak dikkat edilirse görülen asaletler gibi teşhir edildikleri köşelerde gizli kalmayı bilen Râkım tuğraları!.. İşte çizgilerinde hançer şelaleleri çağladığı hâlde manevi bir sükût gibi uzanan İmad Murakkaatı!..” (s. 442-443).

3. Mütareke Dönemi - Naşit'in Konağındaki Toplantı

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nin ilan edilmesiyle Adnan, İttihat ve Terakki Dönemi'nde kazandığı tüm servetini kısa sürede kaybeder. Kendisiyle serveti için evlenen karısı Belkis, Adnan'dan boşanarak Prens İvanoviç Nebinski ile evlenir. Adnan da kendisini edebiyat öğretmenliğini yaptığı zamandan beri çok seven Maliye Nazırı'nın kızı Süheylâ ile evlenir ve avukatlık yapmak için bir yazıhane açar. Fakat hiçbir dava alamadığı için yazıhanesinin kirasını ödeyememektedir. Borç para bulmak üzere bir zamanlar kendi desteğiyle zengin olan Ateşenaval Naşit'in konağına gider. O esnada Naşit'in evinde bir toplantı vardır:

Bu gece Naşit'in Salonu yine kalabalık. İstibdat'ta Hidayet'in, Meşrutiyet'te Adnan'ın konağında toplananlar, Mütareke'de hep Naşit'in salonunda... Habibullah Efendi köşede öfkeli... Doktor Haldun ayakta. Sakallı Vasfi, Avukat Tevfik Hoca kollarının, bacaklarının kalın çizgileriyle antika koltuklarda... Haldun gene İngiliz helalarını anlatıyor: Yine eskisi gibi “medeniyet konfor”du; yine eskisi gibi “konfor Londra abdesthaneleri”ydi. (s. 608).

Mütareke Dönemi İstanbul'unda Naşit'in konağındaki toplantının anlatıldığı bölüm “Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Saklanan Devlet Sırrı” başlığını taşır. Bu sözler Doktor Haldun'a aittir. Haldun'un, Adnan'ı eleştirmek için sarf ettiği “Harb-i Umumi'nin ilanı Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk saklanan devlet sırrıdır!” (s. 611) cümlesinden alınmıştır. Haldun bu cümleyi sır saklamayı beceremeyen yöneticilerin, halktan I. Dünya Savaşı'nın ilanını saklamasını eleştirmek için kullanmıştır. Bu cümlede tenkit edilen İttihat ve Terakki yönetimi, dolayısıyla Adnan'dır.

Naşit'in evindeki toplantıda dönem ve mekân değişse de yine benzer bir gösteri sahnelenmektedir. Hidayet'in konağında olduğu gibi Doktor Haldun yine İngiliz tuvaletlerinden medeniyet olarak bahseder ve peygamberlerle eğlenir. Naşit de onun din konusundaki alaycı sözlerine katılarak “Fakat ben asilzade peygamberleri severim: Buda gibi... Prens Sakyamuni en hoşlandığım peygamberdir.” (s. 608) der. Habibullah Efendi konuyu değiştirmek ister fakat biraz sonra Doktor Haldun, tekrar Osmanlı tarihine, kültürüne hakaretler etmeye başlar. Habibullah Efendi daha fazla dayanamaz ve Haldun'a çıkışı:

Be adam, bir nağme tutturmuşsun: Yok medeniyet! Yok Konfor!.. Ulan senin medeniyet dediğin nedir ki?.. İnsanın kafasını vahşet tomrukta keserdi; medeniyet giyotinde biçiyor. Zulüm eskiden el işiydi; şimdi makine işi!.. Şu yirminci asrın maskaralığına bak bir kere!.. Dünya üç mideli hayvana döndü: Yer tankla, gök tayyareyle, deniz zırhlıyla adam öldürüyor. Senin medeniyetin bu mu? (s. 609).

Naşit, Habibullah Efendi'nin Batı medeniyeti hakkındaki eleştirilerine içinden kızır. Onun öfkelerini fark eden Habibullah bu kez de İngiliz işgal kuvvetlerinin uykuda öldürdüğü Türk askerini hatırlatarak Batı medeniyetinin ne kadar vahşi olabileceğini dile getirir. Bunun üzerine Adnan, Naşit'in konağına borç para istemeye geldiğini unutarak Habibullah Efendi'ye "Yaşa!" diye bağırır. Haldun tepkisinden dolayı Adnan'a öfkelenir: "Sen sus, eski İttihatçı! Arkadaşlarınla memleketi üç senede batırdınız!.. Sen kendini unutturmaya bak. Gocuklu, kalpaklı üç Rumeli ihtilalcisi sarıklı, sakallı beş Hint askerine bir vatan verdi. Cehaletin vahşete hediyesi oldu koca ülke!.." (s. 611). Adnan Doktor Haldun'a işgaller sırasında suskun kalmadığını anlatan vatansever bir nutukla karşılık verir. Daha önceki toplantılarda konuştuğuna pek fazla şahit olmadığımız Müstantik Behçet de Adnan gibi Doktor Haldun'a çok kızmıştır, ona "Sen 'insanım!' diye gezdikçe dünyada iki milyar insan bedbahttır!" (s. 612) sözleriyle tepki gösterdikten sonra kimseye selam vermeden oradan ayrılır.

Mondros Mütarekesi ile başlayıp Mudanya Mütarekesi ile sona eren döneme Mütareke Dönemi denmektedir. Bu dönem, işgal ve Kurtuluş Savaşı zamanlarını kapsar. Ancak Naşit'in konağındaki toplantıda dönemin olaylarından pek bahsedildiğine şahit olmayız. Önceki toplantılarda olduğu gibi Doğu ve Batı medeniyeti, din gibi konular konuşulur. O dönem yaşanan olayları hakkında konuşan tek kişi Habibullah Efendi olur. İngiliz medeniyetinden övgüyle bahseden Haldun'a Direklerarası'nda İngiliz işgal kuvvetlerinin uykudaki Türk askerlerini öldürmesini hatırlatır.

Naşit'in konağına borç para istemek için giden Adnan, diğer konukların gitmesini bekler. Tam onunla yalnız kaldığı sırada artık Naşit'in konağında hususi kâtiplik yapmakta olan Cön Türk Süleyman gelir. Bir zamanlar Adnan'ın konağında Dağıstanlı Hoca'nın borç istemeye geldiğini sanarak onu engellemek için yapmaya hazırlandığı konuşmayı şimdi Naşit'in konağında Adnan'ı engellemek için yapar.

Naşit'in konağındaki toplantıda diğer toplantılardan farklı olarak insanların görüşlerini birbirlerinin yüzlerine söyleme cesareti gösterdiklerine şahit oluruz. Daha önceki toplantılarda kişilerin eleştirileri daha çok onların arkasından yapılmaktadır ancak bu toplantıda Habibullah Efendi ve Müstantik Behçet, Doktor Haldun'u; Doktor Haldun ise Adnan'ı yüzüne karşı açıkça eleştirir.

Toplantı sırasında Naşit'in konağı ve eşyalarıyla ilgili söylenenler çok sınırlıdır. Naşit'in Ortaköy yasemininden yapılmış sigara çubuğunun, konağındaki tek alaturka eşya olduğu söylenir. Ayrıca evinin salonundan, "Kat kat perdelerle kulislere benzeyen salon" (s. 609) sözleriyle bahsedilir. Mütareke Dönemi'nin başlangıcında Naşit, Belkıs ve Adnan'a konağının kapılarını açmıştır. Bu dönemde Naşit ve konağı hakkında şu ifadeler kullanılır: "Nişantaşı'nın saat beş çaylarında Naşit İngilizler'le memleketin batması lazım geldiğini konuşuyordu. İngiliz yüzbaşı Bennet'in Padişah Vahdettin kadar Naşit de adamıydı." (s. 511).

4. Üç İstanbul Romanındaki Toplantılarda Karnavallaşma

Karnavallar, toplumdaki farklı kesimlerden kişilerin tüm hiyerarşilerden arınmış bir şekilde bir araya gelmesidir. *Üç İstanbul* romanında sırasıyla Hidayet'in, Adnan'ın ve Naşit'in konağında tertiplenen toplantılar toplumun farklı kesimlerinden kimselere yer vermesi bakımından karnavalesk unsurlar taşır. Özellikle Hidayet'in konağında gerçekleşen toplantıda pek çok karnaval unsuru bulunmaktadır. Toplantı esnasında normal hayatta yan yana gelmesi zor kişilerin yemek masasında yan yana oturduklarına şahit olunur. Cön Türk Süleyman, konağına kim gelirse sofrasına aldığı ve her mevkiden misafirleri birbirine karıştırdığı için Hidayet'e için kızmaktadır:

İşte Âmedi Hulefası'ndan bâlâ rütbeli Ratip'in yanında oturan Antikacı Boşnak Sadık'tı; işte Ataşenaval Naşit'in sağında taşra Adliye Memurluğu'ndan atılan Sakallı Vasfi oturuyordu. (...) İşte Sefaret Müsteşarı Nail'in solunda Dahiliye Şifre Mümeyyizi Sait, sağında Adnan vardı. Avukat Tefvik Hoca'nın yanındaki de Sacit'ti: Düyun-ı Umumiye'de kalem şefi, Hidayet'in konağında hususi kâtip ve şıklık hakemi Sacit!... Ve Hidayet bunların hepsiyle devletin battığını konuşurdu. (s. 91).

Cön Türk Süleyman gibi Sacit de konağının kapısını herkese açtığı için “Ne kadar moloz adam varsa salonlarına dolduruyorsun” (s. 111) diyerek Hidayet'e kızar. Konakta zarafet uzmanı olarak kabul edilen Sacit, Adnan'ın, Müstantik Behçet'in kıyafetleri ile alay eder. “Bu tebdil gezen softa da nereden çıktı?” (s. 111) diye sorarak Sakallı Vasfi'yi, “Bu kadar terbiyesiz bacaklarla insan yatağında uyumaz” (s. 111) sözleriyle ise Tefvik Hoca'yı eleştirir. Sacit'in eleştirileri sözünü ettiği kimselerin Hidayet'in konağındaki zengin ve mevki sahibi kimselerden hangi yönlerden farklılık teşkil ettiğini göstermektedir.

Karnavala özgü dünyanın bir diğer unsuru tuhafıktır, “somut olarak bedensel zevkleri çağrıştıran bir biçimde, insan doğasının gizli yönlerinin kendilerini açığa vurup ifade etmelerine olanak tanır.” (Bakhtin, 2001, s. 239).

Hidayet'in evindeki toplantıda toplum kurallarını hiçe sayarak tuhaf, saygısız davranışlar sergileyen kişi, Avukat Tefvik Hoca'dır. İftar yemeğinden sonra koltukta uyur ve gür sesle horlar. Yine toplantının sonunda uykudan uyandığı esnada göğsünün içinde bir tahta perde kırılırcasına geçirir. Bunun üzerine Doktor Haldun, Divan Edebiyatı şairlerinden Baki'nin çok bilinen “Bâki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş” (s. 113) dizelerini okuyarak Tefvik Hoca'nın geçirtisi ile alay eder. Burada, kutsalı cismani olanla, yüceyi aşağı olanla, önemliyi önemsizle, bilgeliği aptallıkla bir araya getiren, ilişkilendiren karnavalesk mésalliances (uygunsuz birleşmeler) görülür.

Naşit'in evindeki toplantıda Tefvik Hoca'nın yerini Doktor Haldun alır: “Büyük yeşil mendile burnunu sümkürürken Osmanlı tarihine kızdı; “tu!” dedi: Tiryaki Hasan Paşa'nın Naima'daki karga falına tükürüyordu.” (s. 609). Salonda uyuyan ise Sahaf Arif Hoca'dır.

“Giysilerin ters yüz edilip giyilmesi (veya tersten giyilmesi), pantolonun kafaya geçirilmesi, başa şapka yerine tabak giyilmesi, ev aletlerinin silah olarak kullanılması” (Bakhtin, 2001, s. 243) karnavalesk tuhaflık kategorisinin özel bir örneğidir. Bu durumun bir örneğine Hidayet'in konağında rastlanılır. “İspanya papazlarının âyin küppelerini koydukları siyah kilise dolapları” (s. 85) yemek odasında kullanılmaktadır. Hidayet yemek odasının yemek odasına benzememesi gerektiğini düşündüğü için konağında büfe yerine böyle bir dolap kullanılmaktadır. Habibullah Efendi bu durumu çok yadırgar.

Karnavalesk küfürler, karnavalesk küçük düşürme ve bedeninin üretken gücüyle bağlantılı karnavalesk müstehcenlikler, kutsal metinlere ve deyişlere ilişkin karnavalesk parodiler gibi eylemler, saygısızlık (profanation) kategorisi altında değerlendirilir. Genellikle Hidayet ile Doktor Haldun dinî ve kutsal değerlerden saygısızca söz eden kişilerdir. Doktor Haldun'un uyuyan Tefvik Hoca'ya kızarak sarf ettiği şu sözler buna örnek olarak verilebilir:

Padişah Buhari'yi yaktıysa ne çıkar? Yakar a!... Her yer zaten yangın yeri! Ben olsam hamamları değil, fırınları da din kitaplarıyla ısıtırdım. Herif memleketi yakıyor bir şey demiyorsun. Şarkî Rumeli'yi veriyor, Mısır'ı veriyor, Bosna'yı, Hersek'i veriyor. On padişahın aldığı bir padişah verdi; aldırıyor, uyuyorsun. Hoca! Hoca! Fennin çelik dişi dinin çürük kafasını delik deşik etti, Sinan kalfanın kubbesi altında Allah'ı arayan bir sen kaldın, bir de Kör hafız! Asır, tek din, tek mabet asrı! Benim Allah'ım ne senin Allah'ındır, ne mahalle imamıninki! Benim kubbemin kandillerini kozmoğrafya yakar, seninkini evkaf kayyumu!.. (s. 103).

Küfür, müstehcenlik yine saygısızlık başlığı altında değerlendirilen karnavalesk unsurlardandır. Hidayet'in konağındaki toplantıda müstehcenlik unsuru Cön Türk Süleyman'ın davranışlarında görülür. Behçet ile salondaki kişilerin dedikodularını yapan Süleyman, özel hayatındaki açık saçık sıklardan bahsetmekte ve Sacit'in yaptığı çapkınlıkları kendi yapmış gibi anlatmaktadır. Süleyman dönüp dönüp bir zamanlar Sacit ile ilişkisi olan Nail'in karısından bahsetmektedir: “Kadını fasıllara, baplara ayırıyor, kollarını, bacaklarını sahife sahife anlatıyordu.” (s. 108).

Naşit'in konağında ise Doktor Haldun, kendisini ağır bir biçimde eleştiren Müstantik Behçet'in konaktan ayrılmasından sonra onun için “edepsiz” (s. 612) der. Yine Haldun, kendisinin eleştirilerine cevap veren Habibullah Efendi'ye sövmeye hazırlanır ama onun tekrar konuşmaya başlaması üzerine sövmeye fırsat bulamaz.

Bakhtin karnavallarda görülen pek çok eylem sayar ve bunlardan en önde geleninin tahta çıkarma/tahttan indirme olduğunu söyler. Bir şekilde karnaval tarzındaki tüm eğlence türlerinde görülen bu karnaval ediminde “tahta geçirilen kahraman da gerçek bir kralın zıttı, bir köle veya bir soytarıdır; bu edim, adeta, karnavalın tersyüz edilmiş dünyasını açmakta ve kutsamaktadır.” (Bakhtin, 2001, s. 240). Tahta çıkarma / tahttan indirme edimi toplantılarda iki yerde görülür.

Moiz, Hidayet'in evine geldiğinde başlangıçta Nail, Naşit, Süleyman ve Sacit Moiz'in sefaletiyle eğlenmektedirler ancak Moiz konuşmaya başlayınca bir anda herkesin ona bakışı farklılaşır: “Moiz şarlatan olmayan sesle, ölçülü heyecanla konuştuğunda deminden beri eğlenen gözler aptallaşıyor, düşman yüzler yavaş yavaş mağlup oluyordu. Biraz sonra bütün salonda tek bir adam vardı: Moiz!...” (s. 92). Moiz, önemsiz bir konumda iken etkili bir şekilde konuşmaya başlayınca tüm salonu etkisi altına alır. Herkes pürdikkat onu dinlemektedir. Hidayet onu kıyafetlerinin tüm sefaletine rağmen sofrasına aldığı için gurur duyar. Hidayet ve diğer konuklar önce Moiz'i tahta çıkarıp yüceltirler ancak bir süre sonra Hidayet onun karşısında suskun kalmaktan rahatsız olur: “Hidayet de mutlaka bir şey söylemeliydi; çok susmuştu; biraz daha susarsa ahmak olacaktı. İşte misafirler Hidayet'in yüzüne bakıyorlardı; ‘o hâlâ bir şey söylemeyecek miydi?’” (s. 93). Hidayet tahtını Moiz'e bırakmaktan rahatsızdır. Onun esaslı bilgisi karşısında söyleyecek söz bulamamaktadır. Adnan'a onu bir daha konağa getirmemesini nasıl hissettireceğini düşünür.

Sakallı Vasfi iftar yemeği sırasında Hidayet'in evindeki görkemden çok tedirgin olur, kendini buraya ait hissetmez. Oturduğu yerde bile çok eğreti durmaktadır. Ancak Moiz gibi bir

anda ona da dolaylı da olsa bir önem atfedilir. Moiz'in gitmesinden sonra Hidayet, Habibullah Efendi'ye anlatmak istediği vitrindeki el yazılarını Sakallı Vasfi'yi muhatap alarak anlatmaya başlar. Kimsenin yüzüne bakmadığı Sakallı Vasfi birden önem kazanınca küçülür, mümkün olsa kaçmayı düşünür. Daha sonra Süleyman, Hidayet'in anlatma görevini devralır ve Habibullah Efendi'nin duyabileceği sesle Sakallı Vasfi'ye odadaki diğer antikalara anlatır, “evinde yarım yiyecek ekmeği olmayan mazul adliye memuru ‘çeşmibülbül kâselerinin helezonlu olursa çok makbul olduklarını’ dinl[er].” (s. 97). Bu sahnede ayrıca zıtların birlikteliği görülür. Kendisine zengin insanlar gibi pahalı antikalardan bahsedilen Sakallı Vasfi, bir gün sonra yiyecek ekmeği olmayan bir kişidir.

Hidayet'in konağındaki toplantının sonunda her şey artık uç noktaya ulaşır. Gece boyunca tüm değerlerden eleştirel bir dille bahseden Doktor Haldun ile milli ve dinî değerlerine sahip çıkan Habibullah Efendi arasında bir tartışma çıkar. Haldun artık Batı hayranlığını en uç noktaya taşıyarak medeniyet diye İngiliz tuvaletlerinden bahsetmeye başlar. Sahur vakti gelince toplantı sona erer. Artık herkes ayaktadır ve kimisi gülmekte kimisi bağırmaktadır. Bu sırada kendini salona layık görmediği için diken üstünde oturan Sakallı Vasfi ise ilk kez koltuğuna rahat bir şekilde oturur. “Bu ihtişamlı salonun iç yüzü meydana çıkınca artık kendini buraya birdenbire layık görmüş”tür. (s. 112-113). Yine tam bu esnada duyulan Tefvik Hoca'nın geçirmesi toplantıyı iyice karnaval havasına taşır.

Adnan İttihat ve Terakki döneminde zengin olunca bir zamanlar eleştirdiği Hidayet gibi davranmaya başlar. Çevresindeki insanlar da genellikle bu durumun farkındadır. Hariciye Mümeyyizi Burhan Adnan'ı acemi Hidayet olarak adlandırır. Bu yakıştırımdan yola çıkılarak Hidayet ve Adnan'ın tam olmasa da parodileştiren çiftler olduğu söylenebilir.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılacağı üzere Hidayet'in, Adnan'ın ve Naşit'in konaklarındaki toplantılarda pek çok karnavalesk unsurlar bulunmaktadır. Bu toplantılarda, verilen örneklerin dışında benzer başka örnekler de vardır ancak tekrara düşmemek için bunlara yer verilmemiştir.

Sonuç

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanında eserin başlığında da belirtildiği üzere birbiri peşi sıra gelen üç ayrı devrin yaşamı, kalabalık bir şahıs kadrosu etrafında bütün teferruatı ile anlatılır. Romanda kahramanların bir araya getirildiği toplantılar önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada romanın en önemli üç toplantısı çok yönlü bir incelemeye tabi tutulmuştur.

Önce romandaki üç toplantı dönemin eleştirilen yanlarının tespiti, toplantının gerçekleştiği mekânın özellikleri ve toplantıya katılan kişilerin karakterleri bakımından değerlendirilmiştir. Hidayet'in, Adnan'ın ve Naşit'in konaklarındaki toplantılarda II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemleri hakkında çeşitli tarihî bilgilere yer verildiği, kişilerin yaşadıkları dönemlere dair çeşitli eleştirileri olduğu görülmüştür.

Toplantıların gerçekleştiği üç konak arasında en fazla Hidayet'in konağından bahsedilir. Bu konak hem Doğu hem Batı medeniyetine ait antika eşyaların bulunduğu, Doğulu ve Batılı unsurların bir senteze ulaştırılmadığı bir mekandır. Adnan'ın ve Naşit'in konağı hakkında çok az bilgi verilir. Naşit'in konağının tek bir eşyası dışında tamamen alafranga bir konak olduğu özellikle vurgulanır.

Toplantıya katılan kişilerin büyük çoğunluğunun her geçen gün biraz daha yozlaşan, menfaatleri doğrultusunda hareket eden, sadece eleştiren ama sorunlara çözüm önerisi getiremeyen, eyleme geçmeyi başaramayan kimseler olduğu; romanın en olumlu karakteri olan Şair Raif'in bu toplantılara hiçbir zaman iştirak etmediği, bir diğer olumlu karakter olan Dağıstanlı Hoca'nın ise Adnan'ın evine sadece ülkenin memleketin battığını haber vermek için gittiği saptanmıştır. Bu bilgilerden hareketle konaklardaki toplantılarda genellikle olumsuz kişilerin bir araya geldiği, olumlu karakterlerin bu konaklardan uzak durduğu söylenebilir.

Hidayet'in evinde gerçekleşen toplantının romandaki işlevi roman karakterlerini bir araya getirerek topluca okuyucuya tanıtmaktır. Ayrıca Hidayetin, Adnan'ın ve Naşit'in evindeki toplantılar farklı düşüncelere sahip kişilerin bir araya getirilmesine hizmet etmektedir. Hemen hemen aynı kişilerin farklı zamanlarda, farklı mekanlarda bir araya toplanması ise roman kahramanlarının davranışlarındaki değişimin ya da hiçbir şartta değişmezliğin bir arada sunulmasını sağlamıştır.

Üç İstanbul romanındaki üç toplantı son olarak Bakhtin'in karnavallaşma kuramı bağlamında ele alınmış ve bu toplantılarda, bağdaşmaz ögeler gibi görünen unsurların birlikteliği, tuhaf ve yakışsız davranışlar, uygunsuz birleşmeler, saygısızlık, parodileşmiş çiftler gibi karnaval unsurlarının ve tahtta çıkarma-tahttan indirme gibi karnaval edimlerinin görüldüğü örneklerle gösterilmiştir.

Üç İstanbul, her dönemde şikâyet eden, eleştiren ama çözüm önerisi sunamayan, üstelik kendisine iktidarın bir ögesi olma şansı verildiğinde bile bir zamanlar eleştirdiği kimselerden farklı davranışlar sergileyemeyen kahramanların ağırlıkta olduğu bir romandır. Mithat Cemal Kuntay, farklı dünya görüşlerine sahip roman kahramanlarına toplantılar vasıtasıyla hep birlikte performanslarını sergileyecekleri bir sahne olanağı sunmuştur. Üstelik aynı oyunculara farklı zamanlarda, farklı mekanlarda tekrar tekrar rol oynama şansı vermiştir. Buna rağmen Doktor Haldun, Sakallı Vasfi, Avukat Tevfik Hoca gibi karakterler ya aynı davranışları sürdürmüş ya da her geçen gün daha da kötü davranışlar sergilemiştir. Adnan ve Naşit gibi kendisine yeni bir rol oynama şansı verilen kahramanlar ise daha önce performansını izledikleri Hidayet'ten çok daha güzel ve farklı bir performans ortaya koyamamışlardır. Romandaki kahramanların sergiledikleri bu tiyatro ise olayları dışarıdan izleyen okuyucular için bir trajedi ve komediden çok bir karnavali çağrışırmaktadır.

Kaynaklar

- Akın, N. (2000). *Mithat Cemal Kuntay, hayatı sanatı eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslan, N. (2016). *Üç İstanbul'un "örtük yazar"ı ve Abdülhamit imgesi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (25), 7-22.*
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavalardan romana*. Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, M. (2015). *Dostoyevski poetikasının sorunları*. Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dere, M. (2014). *Türk romanında konak ve yalı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kudret, C. (2016). *Türk edebiyatında hikâye ve roman Tanzimat Meşrutiyet Cumhuriyet 1859-1959*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Kuntay, M. C. (2012). *Üç İstanbul*. 14. bs. İstanbul: Oğlak Yayınları.

Naci, F. (2017). *Yüzyılın 100 Türk romanı*. 8. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Extended Abstract

Meetings are organised for different purposes such as entertainment, celebration, discussion and decision making. In novels, which are a reflection of real life, the protagonists come together in meetings organised for different purposes. This situation brings the following question to mind: “What is the function of meetings in novels?” In this study, an answer to this question is sought by analysing three important meetings in Mithat Cemal Kuntay’s novel *Üç İstanbul*.

In the novel *Üç İstanbul*, the periods of Abdülhamit II, Constitutional Monarchy and Armistice are described and the meetings in the work successfully reveal this period. For this reason, the three meetings in the novel *Üç İstanbul* were also evaluated in terms of the determination of the criticised aspects of the period, the characteristics of the place where the meeting took place and the characters of the people attending the meeting.

The meeting described in the novel in the most detailed way is the iftar dinner held at Hidayet’s mansion. The narration of the meeting, which lasts for eight hours, begins with the departure of the guests to the mansion. In order not to bore the reader by introducing all the guests at the dinner table at the same time, the author starts the introduction of the heroes on the way. During the meal, there are eighteen people from different segments of society and with different world views at the table, except Hidayet. At the meeting, issues such as discussing the country’s problems with foreign statesmen, Abdülhamit’s cowardice, Freemasonry, famous Freemasons, the Sultan’s burning of Buhari, Fatih’s taking of Istanbul are discussed.

Hidayet is happy that the issues of the country are discussed in his house. Habibullah Efendi, who had come to the mansion for the first time, was surprised that he could not criticise Abdülhamit so freely even in America. Because the meeting takes place in the time of Abdülhamit II, which is called the period of Istibdat, when freedoms were restricted. During this period, censorship is applied to the press, the people are kept under surveillance by sleuths, and people are sent into exile with the journals of some people.

Hidayet’s mansion in Cağaloğlu, the venue of the meeting, is full of antiques from Eastern and Western civilisation. The items in the mansion could not be brought together to form a certain composition. For this reason, it has the air of a museum rather than a house. This chaotic arrangement of objects also reflects to the reader the confusion in Hidayet’s world of thought.

The second meeting during the Constitutional Monarchy takes place in Adnan’s mansion in Nişantaşı. Since Adnan was in close relations with the members of the Union and Progress Party, he became rich in a short time and became one of the important men of his time. People who used to go to Hidayet’s house now gather at his mansion. Adnan, just like Hidayet, opposes the Union and Progress Party, to which he owes his wealth, with the guests in his house.

In the meeting organised at Adnan’s house with the participation of Dağistanlı Hoca, the Battle of Sarıkamış and Enver Pasha’s escape from the front are mentioned. Naşit also gives a lecture about diamonds. Doctor Haldun, who had made critical speeches at the previous meeting, does not have the opportunity to speak at Adnan’s house. In the meeting at Adnan’s house, almost no information is given about his mansion and his belongings. Adnan, who is a bad imitator of Hidayet, wanted to buy the furniture of the Oriental room in Hidayet’s mansion after his death, but he could not buy it because it was sold to Moiz.

When Adnan loses his fortune during the Armistice period, the new venue for the meetings is Naşit’s mansion. At the meeting in his mansion, the same show as the previous meetings continues to be staged. Doctor Haldun again praises British civilisation and mocks religious elements. However, this time Habibullah Efendi cannot stand it and responds to his criticisms. During the meeting, what is said about the events of the Armistice period, Naşit’s mansion and his belongings is very limited. Only Naşit’s cigarette stick made of Ortaköy jasmine is said to be the only alaturka item in his mansion.

As a result of the findings, it is seen that most of the people who gather in Hidayet's, Adnan's and Naşit's mansions are people who are getting more and more corrupt every day, who act in line with their interests, who only criticise but fail to take action; Şair Raif, the most positive character of the novel, never participates in these meetings, and another positive character, Dağıstanlı Hoca, goes to Adnan's house only to inform him that the country is sinking.

The meeting in Hidayet's mansion is used to introduce the characters of the novel to the reader collectively and to provide an environment where different opinions are expressed and discussed. Similarly, the meetings in Adnan and Hidayet's mansion were also used with the function of displaying the thoughts of characters with different views to the reader. In addition, these meetings also serve to show that despite the changing time and place, most of the protagonists do not experience any change for the better.

The meetings in the novel *Üç İstanbul* have some features that evoke a carnival atmosphere. For this reason, the three meetings in the novel are analysed according to Bakhtin's theory of "carnivalisation". Before the analysis, Bakhtin's thoughts on the carnivalisation of literature and carnival elements were summarised and in the light of this information, it was tried to determine which carnival elements took place in the meetings in Hidayet's, Adnan's and Naşit's mansions. As a result of the analysis, it was determined that carnival elements such as the combination of seemingly incompatible elements, strange and inappropriate behaviours, carnivalesque mésalliances (inappropriate unions), disrespect, parodied couples and carnival acts such as enthronement and dethronement were seen in these meetings.